

УДК 351.7462:343.231:343.211

В.В. Комашко

**КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ:
СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ**

У статті, на підставі аналізу положень Кримінального процесуального кодексу України визначено сутність та зміст такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину. Зосереджено увагу на організаційно-правових основах провадження форм контролю за вчиненням злочину.

Ключові слова: Кримінальний процесуальний кодекс України, негласні слідчі (розшукові) дії, контроль за вчиненням злочину, оперативна закупівля, контрольоване постачання, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину.

В статье, на основе анализа положений Криминального процессуального кодекса Украины определены суть и содержание такого негласного следственного (розыскного) действия, как контроль за совершением преступления. Сконцентрировано внимание на организационно-правовых основах проведения форм контроля за совершением преступления.

Ключевые слова: Криминальный процессуальный кодекс Украины, негласные следственные (розыскные) действия, контроль за совершением преступления, оперативная закупка, контролируемая закупка, специальный следственный эксперимент, имитация обстановки преступления.

The article is about the legal and organizational backgrounds of such covert investigatory actions as the Control over committing the crime, made on the basis of the analysis of the Criminal procedure code of Ukraine. There is also mentioned the organizational and legal backgrounds of separate form of the Control over committing the crime.

Key words: Criminal procedure code of Ukraine, covert investigatory actions, Control over committing the crime.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна стоїть на шляху реформування кримінального судочинства. Ухвалення нового Кримінального процесуального кодексу, на думку багатьох українських видатних діячів та науковців – це історичний крок до побудови демократичної держави. Але, незважаючи на в цілому позитивні оцінки, новий КПК викликав розбіжності та дискусії серед політиків і юристів. Прийняття в Україні нового Кримінального процесуального кодексу відкрило новий етап у правовому регулюванні досудового розслідування на території усього пострадянського простору, оскільки він вбирає в себе увесь прогресивний світовий досвід організації діяльності державних органів із протидії протиправній діяльності та

встановлює детальну правову регламентацію провадження як гласних так і негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на їх розслідування. При цьому, слід зазначити, що новий КПК України вносить докорінні зміни не тільки в кримінальне процесуальне законодавство України, а й в правові основи оперативно-розшукової діяльності.

Актуальність дослідження. Україна є демократичною, правовою державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права та свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Крім того, сучасний етап розвитку української держави характеризується процесами перетворень соціально-політичних та суспільно-економічних відносин, що відбуваються в умовах доволі високого рівня злочинності. Як відомо, суспільство в цілому, та відповідно, його окремі інститути не є сталими структурами та явищами.

Для них характерна динамічність й мінливість. З часом, на місці неефективних та застарілих елементів суспільної організації утворюються нові, робляться висновки за результатами невдалих експериментів, від останніх відмовляються взагалі або доопрацьовуються їх моделі, засоби реалізації тощо.

13 квітня 2012 року Верховна Рада України прийняла новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі - КПК), розроблений робочою групою при Адміністрації Президента України Віктора Януковича. При цьому, слід зазначити, що новий КПК України вносить докорінні зміни не тільки в кримінальне процесуальне законодавство України, а й в правові основи оперативно-розшукової діяльності. Так, на нашу думку, особливу увагу, як принципово новому та важливому для провадження оперативно-розшукової діяльності нововведенню, необхідно приділити новому інституту - "негласні слідчі (розшукові) дії".

Главою 21 Кримінального процесуального кодексу України закріплено систему та порядок провадження негласних слідчих (розшукових) дій (далі - НСРД), до яких належать: аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, накладення арешту на кореспонденцію, її огляд та виїмка, аудіо-, відеоконтроль місця, контроль за вчиненням злочину, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, встановлення місцезнаходження радіоелект-

ронного засобу, негласне обстеження публічно недоступних місць, житла та іншого володіння. У ході провадження вказаних дій можуть використовуватись відносини конфіденційного співробітництва та несправжні (імітаційні) та ідентифіковані (помічені) засоби. Аналіз змісту правових норм, що встановлюють порядок провадження вказаних негласних слідчих (розшукових) дій, говорить про те, що усі вони можуть здійснюватись лише негласним шляхом та із застосуванням засобів, таких як: спеціальні технічні засоби фіксації інформації, заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні імітаційні засоби, конфіденційне співробітництво тощо. Згідно встановленого КПК України порядку, проведення негласних слідчих (розшукових) дій допускається у виняткових випадках, та за умови, що іншим способом отримати інформацію неможливо, та майже у всіх випадках з дозволу слідчого судді. Нормами процесуального закону встановлені граничні строки та порядок їх провадження, а також, документування отриманих результатів. Слід підкреслити, що проведення переважної більшості негласних слідчих (розшукових) дій здійснюватиметься лише у кримінальному провадженні виключно щодо тяжких та особливо тяжких злочинів. Відомості, здобуті внаслідок провадження негласних слідчих (розшукових) дій, підлягають фіксації та використовуються у доказуванні по кримінальним справам нарівні з доказами, здобутими гласним шляхом.

У контексті викладеного, глибокого науково-теоретичного дослідження потребує запропонована КПК України система негласних слідчих (розшукових) дій, порядку їх організації, нормативно-правового регулювання, документування та використання отриманих результатів, оскільки під час аналізу відповідних норм кодексу виникає досить багато невирішених питань щодо порядку їх застосування.

Ступінь наукової розробки проблеми. Організаційно-правові основи провадження негласних слідчих (розшукових) дій є предметом досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких Б.Т. Безлепкін, А.В. Белоусов, О.А. Білічак, В.В. Гевко, В.О. Глушков, В.А. Глазков, С.Ю. Ільченко, А.В. Іщенко, І.П. Козьяков, Н.С. Карпов, Д.І. Никифорчук, М.А. Погорецький, І.В. Сервецький, Є.Д. Скулиш, С.С. Тарадойна, В.М. Тертишнік, Л.Д. Удалова, А.Г. Цветков, М.Є. Шушило та інші вчені. Проте, враховуючи новаторський аспект започаткування інституту негласних слідчих (розшукових) дій, теоретико-прикладні аспекти провадження контролю за вчиненням злочину вимагають глибокого наукового аналізу, що зумовило мету даної статті.

Виклад основного матеріалу.

Положення Кримінального процесуального кодексу України визначають негласні слідчі (розшукові) дії, як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених у КПК України. Негласність проведення слідчих дій, регламентованих 21 главою КПК України, виражається в тому, що вони здійснюються приховано не лише від осіб, злочинна діяльність яких документується, але й від усіх інших суб'єктів, що не беруть безпосередньої участі у її провадженні.

За змістом ст. 36 КПК України, до процесуальних повноважень прокурора входить здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням та забезпечення нагляду за законністю його провадження. У зв'язку з цим, ч. 3 даної статті вказує, що слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. Крім того, до виняткових повноважень прокурора, за змістом ч. 4 ст. 246 КПК належить прийняття рішення про проведення контролю за вчиненням злочину у формах, передбачених ст. 271 КПК України.

Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України до форм контролю за вчиненням злочину належать, зокрема, контрольована поставка (п.1ч.1 ст.271); контрольована і оперативна закупки (п.2 ч.1 ст. 271); спеціальний слідчий експеримент (п.3 ч.1 ст. 271); імітування обстановки злочину (п.4 ч.1. ст. 271). Вказані новели КПК України фактично змінюють статус доказів, здобутих шляхом негласних слідчих (розшукових) дій, та спрощують механізм їх використання. Слід наголосити на тому, що у Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 року не згадувалося про подібні дії.

Спільним наказом, затвердженим Генеральною прокуратурою України, Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Адміністрацією державної прикордонної служби України, Міністерством фінансів України, міністерством юстиції України від 16 листопада 2012 року №114/1042/516/1199/936/1687/5 "Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні" визначено загальні основи організації проведення НСРД, забезпечення додержання конституційних прав та законних інтересів учасників досудового розслідування, швидкого, повного та

неупередженого розслідування злочинів. Так, зазначений нормативно-правовий акт встановлює єдиний порядок організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчими та уповноваженими оперативними підрозділами правоохоронних органів, а також прокурорами, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Відповідно до положень вищезазначеного наказу визначено форми контролю за вчиненням злочину (згідно ст. 271 КПК України) та конкретизовано їх зміст.

Стже, контрольована поставка полягає в організації та здійсненні слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її території) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

Контрольована закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Оперативна закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближені до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину.

Імітування обстановки злочину полягає в діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють в оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення.

Таким чином, контроль за вчиненням злочину може бути проведений лише під час досудового розслідування, яке розпочинається з моменту внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Відповідно до ч.1 ст 271 КПК України контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Отже, закон забороняє провадження даної негласної слідчої (розшукової) дії на підставі наявної інформації щодо готування або вчинення злочинів невеликої та середньої тяжкості.

Відповідно до ч. 6 ст. 246 КПК України, проводить негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України. Однак, рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину має право прийняти виключно прокурор.

Відповідно до вимог статті 251 КПК України, рішення прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину повинно мати своє відображення у постанові про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У ч. 3 ст. 110 ("Процесуальні рішення") КПК України визначено, що рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови, яка є процесуальним документом. У даному документі, відповідно до встановлених вимог, викладається мотивоване рішення або розпорядження слідчого, прокурора, прийняте у ході здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення.

Постанова, як правило, складається з:

1) вступної частини, яка містить відомості про місце і час прийняття постанови, прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка винесла постанову;

2) мотивувальної частини, яка містить відомості, що обґрунтовують прийняте за постановою рішення із посиланням на норми законодавства України;

3) резолютивної частини, яка відображає відомості щодо суті та змісту прийнятого процесуального рішення, місця та часу (строків) його виконання, та вказує на виконавців постанови.

За змістом статті 251 КПК України постанова слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна містити:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер, за яким відомості щодо нього внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

2) правову кваліфікацію злочину із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України, де під правовою кваліфікацією злочину слід розуміти встановлення (повної) відповідності його ознак ознакам норми Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність саме за вчинення цього злочину;

3) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких проводиться негласна слідча (розшукова) дія. Відомостями про особу, місце або річ є відомості, що вказують на окремі ознаки або їх сукупність, за допомогою яких можливо ідентифікувати особу, місце або річ. Такими відомостями можуть бути:

щодо особи:

- прізвище, ім'я, по батькові;
- дата народження;
- місце народження;
- місце реєстрації, у разі необхідності, місце фактичного проживання;
- місце роботи;
- сімейний стан тощо.

щодо місця:

- територіальна приналежність (адреса) місця, тобто назва населеного пункту, назва вулиці та її номер. У разі, якщо місце знаходиться у будівлі, окрім названих вище відомостей зазначається поверх, номер приміщення (в разі потреби).

щодо речі, в залежності від самої речі, її ідентифікуючими ознаками можуть бути наступні:

- форма;
- колір;
- вага;
- габарити;
- опис упаковки, в якій знаходиться річ, або ознаки маскуванню речі;
- реєстраційний (паспортний) номер;
- місце розташування (знаходження) речі, тощо;

4) початок, тривалість і мету негласної слідчої (розшукової) дії. Дата винесення постанови про проведення негласної слідчої (розшукової) дії та початку її проведення можуть не співпадати. Це обґрунтовується тим, що постанова про проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна бути винесена завчасно, з урахуванням строків, необхідних для її підготовки. Під метою негласних слідчих (розшукових) дій слід розуміти викладення у постанові опису бажаного тату, який планується здобути внаслідок її проведення, а саме, отримання відомостей, що можуть використовуватись у доказуванні, інформації про можливих співників, місць зберігання предметів і документів, що виступали предметом або знаряддям злочину, встановлення свідків, виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину тощо;

5) відомості про особу (осіб), яка буде (будуть) проводити негласну слідчу (розшукову) дію, уповноважених на їх проведення відповідно до ч. 6 ст. 246 КПК України. З урахуванням прийнятого рішення, у постанові про проведення негласної слідчої (розшукової) дії зазначаються відомості про посаду, військове звання, підрозділ співробітника (співробітників), на якого (яких) покладається проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також дані щодо підрозділу, спільно з яким буде проводитись негласна слідча (розшукова) дія;

6) обґрунтування прийнятої постанови, у тому числі обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб. Оскільки провадження негласних слідчих (розшукових) дій є винятковим способом отримання інформації у кримінальному провадженні, у постанові слідчого, прокурора, викладаються обставини, що обумовлюють неможливість її отримання відкритим (офіційним) шляхом;

7) вказівку на вид негласної слідчої (розшукової) дії, що проводиться. У постанові на проведення негласної слідчої (розшукової) дії обов'язково зазначається її назва відповідно статті КПК України, що регламентує порядок її проведення. Постанова прокурора про провадження контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) повинна містити вказівку з посиланням на норми КПК України, у якій формі він проводитиметься (контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки та обставин злочину). Відповідно до ч. 7 ст. 271 КПК України, прокурор у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину зобов'язаний викласти обставини, які свідчать про відсутність під час цієї негласної слідчої (розшукової) дії прово-

кування особи на вчинення злочину, а також зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.

Висновки. Отже, контроль за вчиненням злочину є законним за умов:

- 1) здійснення її в рамках кримінального провадження щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину;
- 2) провадження уповноваженою законом особою;
- 3) прийняте рішення про її проведення прокурором.

За результатами проведення контролю за вчиненням злочину складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення його провадження. У разі, якщо контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності такої особи.

Контроль за вчиненням злочину є допустимим за умов, що встановленими або невстановленими особами вчиняється тяжкий або особливо тяжкий злочин; цей злочин є незакінченим; розкриття та розслідування підготовлюваного або вчинюваного злочину шляхом провадження інших гласних та негласних дій неможливо; можливість припинення злочинної діяльності на ранніх стадіях її вчинення. Крім перерахованих вище, умовами контролю за вчиненням злочину, за змістом частини 2 статті 271 КПК України, є те, що дана негласна слідча (розшукова) дія не проводиться, якщо внаслідок її проведення неможливо повністю запобігти:

- 1) посягання на життя або заповідянню особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень;
- 2) поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей;
- 3) втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини;
- 4) екологічній або техногенній катастрофі.

Особливими умовами провадження контролю за вчиненням злочину, що під час його підготовки та проведення забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

Встановлюючи контроль за злочинними діями окремої особи (осіб) орган досудового розслідування має на меті розкриття усіх мо-

жливих співників, місць зберігання об'єктів матеріального світу, що виступали предметом або знаряддям злочину, встановлення свідків, виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, і, як наслідок, їх усунення.

Використана література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]: К.: "Центр учбової літератури". - 2012. - 292 с.
2. Спільний наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5 "про затвердження Інструкції "Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні".
3. Негласні слідчі (розшукові) дії. Коментар до глави 21 Кримінального процесуального кодексу України / [кол. авт.; за заг. ред. Є.Д. Скулиша]. - К.: Наук. - вид. центр НА СБ України, 2012. - 132с.
4. Негласні слідчі (розшукові) дії. Глава 21 Кримінального процесуального кодексу України в таблицях і схемах: наочн. Посібн. / Є.Д. Скулиш, О.Д. Довгань, Ю.О. Найдьон. - К.: Наук. - вид. центр НА СБ України, 2013. - 36 с.

УДК 343.201:343.211

А.С. Оцяця

ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Стаття присвячена дослідженню дефініції функції кримінального права. Визначаючи поняття "функція кримінального права" необхідно виходити із філософського, соціологічного, загальноправового та загальнотеоретичного уявлення про поняття функцій права. Також досліджуються задачі та цілі кримінального права та взаємозв'язок їх з функціями кримінального права.

Ключові слова: *напрямок, функція, задачі, цілі, кримінальне право, взаємозв'язок.*

Стаття посвящена исследованию дефиниции функции уголовного права. Определяя понятие "функция уголовного права" необходимо исходить из философского, социологического, общеправового и общетеоретического представления о понятии функций права. Также исследуются задачи и цели уголовного права и их взаимосвязь с функциями уголовного права.

Ключевые слова: *направление, функция, задачи, цели, уголовное право, взаимосвязь.*